

представлена болгарская кухня. При реконструкции ресторана были использованы средства болгарских инвесторов.

В то же время приведенный материал позволяет более широко использовать в болгарско-белорусском туристическом бизнесе памятные места, связанные с общей историей Болгарии и Беларуси. Историко-культурное наследие Могилёва и Могилёвчан может найти свое применение в туристической сфере и экотуризме, рекламе, создании гостиничных, архитектурных и географическо-ландшафтных комплексов, в названии продовольственных брендов, предприятий, фирм, магазинов, кафе, ресторанов, товаров, блюд и т.д.

1. Агеев, А.Г. Перекрёстки Могилёвской истории / А.Агеев, Я.Климуть, И.Пушкин. – Минск: ООО "Туринфо", 2004. – 216 с.
2. Курков, И.Н. Могилёвщина: легенды, события, люди / Илья Курков, Игорь Пушкин. – Минск: Медиафакт, 2008. – 368 с.
3. Опыт описания Могилёвской Губернии. В 3 т. Т. 2 / Под. ред. А. Дембовецкого. – Могилёв: Типография губернского правления, 1884. – 396 с.
4. Освобождение Болгарии от турецкого ига. Документы в 3-х т. Т. 3. – Москва: Наука, 1967. – 676 с.
5. Памяць: Гіст.-дакум. хроніка Магілёва / Беларус. Энцыкл.; Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) і інш. – Мінск: БелЭн, 1998. – 496 с.
6. Энциклопедический словарь / Под ред. И.Е. Андреевского и др. Т. 18а. – СПб: Издатель Ф.А.Брокгауз и И.А.Эфрон, 1893. – 958 с.
7. Энциклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. Т. 3, 6. – Мінск: БелЭн, 1995 – 2003.

Соркіна І.В.

ТУРЫСТЫЧНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ МЯСТЭЧАК БЕЛАРУСІ

Гродна, Рэспубліка Беларусь

Мястэчкі – вельмі цікавая, шматгранная з’ява, культурна-гістарычны феномен нашага мінулага. Выконваючы адмысловыя функцыі, мястэчкі адыгрывалі надзвычай важную ролю ў развіцці беларускіх земляў, аказвалі велізарнае ўздзеянне на фармаванне сацыяльна-эканамічнага і культурнага аблічча Беларусі ў XV – першай трэці XX ст.

Мястэчкі, як паселішчы пераходнага стану паміж вёскай і горадам, арганічна паядналі ў сабе ўклад вясковага і гарадскога жыцця, побыт селяніна і гараджаніна. Мястэчкі цікавыя і тым, што ў адзіным працэсе функцыянавання гэтых паселішчаў узаемадзейнічалі розныя этнасы: беларусы, яўрэі, палякі, татары, рускія. Гэта стварала ўнікальную своеасаблівасць гаспадарчага і сацыяльна-культурнага жыцця, непаўторную атмасферу сусвету мястэчка, унікальныя формы зносін паміж людзьмі, абумоўлівала поліэтнічны, поліканфесійны, полілінгвістычны характар местачковай культуры.

Пры наяўнасці шэрагу агульных рысаў у сваім гістарычным

развіцці асобных мястэчкі мелі свой уласны рытм жыцця, свае традыцыі, свае адметнасці. Пакажам гэта на прыкладзе Гродзеншчыны.

Іўе з поўным правам называюць “сталіцай” беларускіх татар, хаця і тут, як амаль ва ўсіх мястэчках, колькасна пераважалі яўрэі. У пачатку ХХ ст., напрыклад, у мястэчку жылі 3500 іўдзеяў (72,5 %), 800 каталікоў (16,5 %), 500 мусульманаў (10,3 %), 30 праваслаўных (0,7 %) [1]. Класічны местачковы трохкутнік “царква – касцёл – сінагога” у выпадку Іўя – гэта “касцёл – сінагога – мячэць”. Тут захавалася мячэць 1884 г. – выдатны помнік драўлянага дойлідства.

“Сталіцай” яўрэяў можна назваць *Індуру*. Яўрэйская абшчына Індуры (каля 92 % насельніцтва мястэчка ў канцы ХІХ ст.) мела мураваную сінагогу і 4 драўляныя малітоўныя дамы. Былі перыяды, калі Індура падчас кірмашу выступала своеасаблівай “сталіцай” яўрэйскіх абшчын Вялікага княства Літоўскага. У 1720 г. у Індуры падчас кірмашу збіраліся кіраўнікі кагалаў края (Літоўскі Ваад*) для раскладкі падаткаў. Індура была вядомая ў гісторыі хасідызма (рэлігійна-містычны рух у іудаізме). Тут з 1770 г. па 1780 г. жыў знакаміты цадзік (духоўны лідэр хасідскай абшчыны) Хайкель (Хаім) Індурскі, да яго з’язджаліся хасіды з усіх канцоў ВКЛ [2]. Пра слаўнае мінулае “штэтла” (у перакладзе з мовы ідыш азначае “мястэчка”) Індура сёння сведчаць толькі запушчаныя будынак сінагогі і яўрэйскія могількі.

Славу “цыганскай сталіцы” меў у ХVІІІ ст. *Мір*. На полі каля Міра збіраліся цыганы з усіх канцоў краю, для выбараў старэйшын, якіх называлі “цыганскімі каралямі”. Найбольш вядомым з іх быў Ян Марцінкевіч, які ў 1778 г. атрымаў грамату ад Караля Станіслава Радзівіла, вядомага пад мянушкаю “Пане Каханку”. Марцінкевіч уладарыў да 1790 г. і жыў у м.Мір. Ён славіўся сваімі дзівацтвамі, жыў занадта раскошна і даваў шыкоўныя банкеты, на якіх прысутнічалі знаныя шляхціцы і нават сам Пане Каханку. Марцінкевіч пабудаваў у Міры палац і акружыў сябе шматлікай світаю з цыганоў. Ён імкнуўся ва ўсім капіраваць свайго вяльможнага патрона Радзівіла. Цыганы заснавалі ў Міры папяровыя, суконныя, ткацкія і футравыя мануфактуры, якія квітнелі ў ХVІІІ ст., а ў сярэдзіне наступнага пачалі занепадаць, але ткацкія вырабы мірскіх цыганоў па-ранейшаму мелі добры попыт [3]. Ад цыганскага мінулага ў Міры не засталася ніякіх сведчанняў.

Мір уключаны ва ўсе турыстычная даведнікі, дзякуючы найперш наяўнасці гатычна-рэнесансавага замка ХVІ ст., які ў 2000 г. аднесены ЮНЕСКА да вышэйшай катэгорыі помнікаў

*Ваад (тэрмін у перакладзе з іўрыта азначае “савет”, “з’езд”) – выбарны орган яўрэйскага абшчыннага самакіравання ў Вялікім княстве Літоўскім і Польшчы.

сусветнай культуры, а таксама іншым помнікам архітэктуры: касцёлу Святога Мікалая (пач. XVII—XIX ст.), царкве Святой Тройцы (XVI—XIX ст.), капліцы-пахавальні князёў Святаполк-Мірскіх (1904 г.). У Міры захаваўся адзіны ў Беларусі комплекс будынкаў “сінагагальнага двара”: “халодная” і “цёплая” сінагогі, школа, а таксама будынкi кагала і іешывы (яўрэйская вышэйшая рэлігійная ўстанова).

Мірская іешыва была заснаваная ў 1815 г., у якой у перыяд росквіту ў першай трэці XX ст. навучаліся каля 300 студэнтаў з самых розных краін свету: Англіі, Галандыі, Германіі, Швецыі, Даніі, Амерыкі, Канады, Паўднёвай Афрыкі і інш. У 1939 г. іешыва была эвакуіравана з Міра, а ў 1947 г. раздзялілася. Сёння існуе дзве іешывы, якія носяць назву “Мір”: у Іерусаліме і Нью-Йорку [4]. Іешыва Мір у Іерусаліме з’яўляецца найбуйнейшай іешывай Ізраіля, як па колькасці студэнтаў, так і па якасці навучання. Яўрэі-выхадцы з Міра, а таксама былыя навучэнцы мірскай іешывы і іх дзеці стварылі сайт “Мір”, на якім можна знайсці даволі шмат цікавай інфармацыі аб яўрэйскім Міры, лёсах былых міран, а таксама спісы літаратуры па гісторыі населенага пункта на ангельскай мове і на іўрыце, фотаздымкі [5].

Не толькі Мір, але і многія іншыя мястэчкі месціліся каля замкавых ці палацава-паркавых комплексаў альбо ўключалі іх у сваю структуру. У мястэчках былі прадстаўлены разнастайныя палацава-замкавыя, палацава-паркавыя, сядзібныя комплексы розных гістарычных эпох і мастацкіх стыляў. У шэрагу выпадкаў яны з’яўляліся важным кампазіцыйным звяном планіроўкі і забудовы мястэчак. Наяўнасць рэзідэнцыі ўладальніка ў мястэчку істотна паўплывала не толькі на яго знешні выгляд, але і на эканамічнае і культурнае развіццё. Яскравыя прыклады – росквіт *Ружанаў*, *Дзярэчына*, *Гальшанаў* за часамі Сапегаў, мястэчка *Свіслач* ў часы ўладання ім Вінцэнта Тышкевіча і інш. [6]

Зэльва вылучалася і славілася на ўсю Еўропу перш за ўсё сваім знакамітым, адным з найбуйнейшых у Рэчы Паспалітай і Расіі, Ганненскім кірмашом, на правядзенне якога Антоні Казімер Сапега атрымаў у 1720 г. каралеўскі прывілей. Адметнасць *Шчучына* ў многім звязаная з дзейнасцю ў мястэчку піяраў. Унікальнасць *Жыровічаў* стварыў знакаміты манастыр базыльянаў (пазней праваслаўны).

Амаль кожнае мястэчка мае свае цікавыя легенды і паданні. Бадай што ў кожным мястэчку, дзе захаваліся старадаўнія архітэктурныя помнікі, існуюць легенды пра прывіды. Яны звязаныя з замкамі, могілкамі ці зруйнаванымі храмамі. Прывід, напрыклад, ёсць

у *Гальшанах*, кватаруе ён (дакладней – яна) у будынку былога кляштара францысканцаў. Гальшаны адметныя ў многім: вядомым магнацкім родам князёў Гальшанскіх, унікальнымі старонкамі гісторыі, архітэктурнымі помнікамі, у тым ліку замкам, адным з найпрыгажэйшых будынкаў тагачаснай Беларусі, які з лёгкае рукі Караткевіча сталі называць “Чорным”. Гальшаны адно з нямногіх беларускіх мястэчак, якое амаль цалкам захавала свой старадаўні архітэктурны выгляд.

Такім чынам, у кожнага мястэчка ёсць свае асаблівасці, якія могуць прывабліваць не толькі навукоўцаў, краязнаўцаў, але і турыстаў. Вынікі вывучэння мястэчак могуць выкарыстоўвацца як у гістарычнай навуцы і адукацыі, так і ў сферы турызму. Паглыбленае даследаванне гісторыі і культуры мястэчак дазваляе назапашваць самы разнастайны матэрыял для распрацоўкі экскурсійна-турыстычных праграм для этнатураў, настальгічных, рэлігійных тураў. Многія сённяшнія малыя і сярэднія гарады – былыя мястэчкі – маюць добры патэнцыял у развіцці агра-экатурызма. Неабходна выявіць гэты патэнцыял, даць яму ацэнку і выпрацаваць рэкамендацыі для аптымальнага выкарыстання ў сферы турызму.

На сённяшні дзень назапашаны дастаткова багаты матэрыял пра гісторыю і культуру мястэчак, які раскіданы па розных выданнях, пачынаючы ад энцыклапедычных даведнікаў, манаграфій і заканчваючы асобнымі артыкуламі ў СМІ. Пашыраецца краязнаўчы рух. Даследчыкамі-краязнаўцамі створаныя цікавейшыя гістарычныя нарысы шэрагу мястэчак (Міхась Скобла – Дзярэчын, Сяргей Данскіх – Шчучын, Сяргей Токць – Свідзьма і інш.). Можна канстатаваць наяўнасць літаратурнай базы для распрацоўкі экскурсійных праграм па мястэчках. Дапамогу ў гэтай справе акажуць і матэрыялы краязнаўчых музеяў.

Увага на адметнасцях пэўных населеных пунктаў нашага краю – былых мястэчак – павялічыць практычную магчымасць для тураператараў ў стварэнні і арганізацыі разнастайных тураў.

Яўрэяў, як замежных, так і тых, хто жыве ў Беларусі, безумоўна, зацікавяць экскурсійна-турыстычныя праграмы, прысвечаныя штэтлам. На вялікі жаль, пра гісторыю яўрэйскіх мястэчак сёння, як правіла, нагадваюць толькі закінутыя будынкi сiнагогаў, рэшткі яўрэйскіх могілак ды помнікі ахвярам Халакосту. Аднак з дапамогай гістарычнай літаратуры можна скласці цікавыя аповеды пра жыццё яўрэйскіх абшчынаў у мінулым, паказаць, што мястэчкі ў выніку комплексу гістарычных фактараў сталі асяродкамі яўрэйскай гісторыі рэгіёна, культурнай творчасці яўрэяў, месцам іх уласнага “асяроддзя пражывання”, “Ізраілем у выгнанні”.

Асобную праграму можа скласці экскурсія па мястэчках, якія

былі цэнтрамі магнацкіх рэзідэнцый, дзе на працягу стагоддзяў у замках і палацах тварылася гісторыя, балявалі каралі і вялікія князі літоўскія, а на тэатральных прэм'ерах лічыла за гонар прысутнічаць еўрапейская арыстакратыя.

Рэлігійны тур па мястэчках дазволіць пазнаёміцца з гісторыяй храмаў, манастыроў, навучальных устаноў розных канфесій, палюбавацца тымі помнікамі кultaвай архітэктуры, якія захаваліся да нашых дзён. Дамінантамі местачковага сілуэта з'яўляліся сакральныя збудаванні. Важнае грамадска-сацыяльнае значэнне мястэчка вымушала надаваць абліччу сакральных збудаванняў асаблівую выразнасць. Нездарма многія шэдэўры беларускай сакральнай архітэктуры былі ўзведзены менавіта ў мястэчках.

Якой бы не была тэматыка тураў, для эфектыўнага выкарыстоўвання былых мястэчак як аб'ектаў турызму экскурсійныя праграмы павінны паказваць, наколькі багатым з матэрыяльнага і духовага гледзішча было іх жыццё ў мінулыя часы, акцэнтаваць увагу на ўнікальнасці гэтых паселішчаў праз раскрыццё асаблівасцяў складу і побыту насельніцтва, гаспадарчага і культурнага развіцця, адметным архітэктурным абліччы і г.д. Экскурсію трэба пабудаваць такім чынам, каб турысты змаглі перанесціся ў своеасаблівую *terra incognita*: не Бермудскі – а беларускі трохкутнік: “царква – касцёл – сінагога”, у якім адбываецца бясконцы спектакль жыцця. Тут і задзёрты ўгару шляхецкі вус, дранка на сняданак, доўгі яўрэйскі лапсардак, шумны кірмаш на рынку... Турыстам трэба дапамагчы адчуць унікальную атмасферу, каларыт местачковага сусвету, як месца сустрэчы, “сужыцця” розных этнасаў, вераў, моваў і культур, якія жылі ва ўзаемным сімбіёзе.

Распрацоўка экскурсійна-турыстычных праграмаў па населеных пунктах, якія ў мінулым былі мястэчкамі, мае вялікае значэнне. Рост цікавасці да былых мястэчак як да аб'ектаў турызму паспрыяе большай увазе да вырашэння праблемы захавання гістарычна-культурнай спадчыны, рэстаўрацыі помнікаў архітэктуры, стварэння неабходнай інфраструктуры для развіцця турызму. Акрамя таго такія праграмы могуць даць багаты матэрыял для дэманстрацыі талерантнага суіснавання прадстаўнікоў розных этнасаў на адной соцыя-культурнай і эканамічнай прасторы, што можа знайсці прымяненне пры ўдасканалванні канцэпцыі развіцця населеных пунктаў сучаснай Беларусі, распрацоўцы дзяржаўнай палітыкі адносна нацыянальных груп, а таксама ў выхаваўчай і ідэалагічнай рабоце (выхаванне гістарычнай і нацыянальнай свядомасці, цікавасці і павагі да гістарычна-культурнай спадчыны беларусаў і іншых народаў Беларусі, талерантнасці, прафілактыка ксенафобіі і антысемітызму). Турыстычнае асваенне аб'ектаў, звязаных з гістарычным мінулым

мястэчак Беларусі, з'яўляецца, такім чынам, надзвычай актуальным.

1. Rouba Napoleon. Przewodnik po Litwie i Bialejrusi. – Wilno 1909 – Gdańsk 1995. S. 78.
2. Еврейская энциклопедия. – Т.VIII. – СПб., 1903. – С. 172.
3. Калінін В. Цыганы на Беларусі // 3 гісторыяй на “Вы”. Выпуск другі / Уклад. У.Арлова. – Мн., 1994. – С. 336 – 338.
4. Фрыдман А. Лёс мірскай ешывы // ARCHE. № 3 (8). 2000. С. 201 – 205.
5. <http://darkwing.uoregon.edu/~rkimble/Mirweb/Mirsearch.html>
6. Патоцкі Л. Успаміны пра Тышкевічаву Свіслач, Дзярэчын і Ружану. – Мн., 1997; Скобла М. Дзярэчынскі дыярыюш. Мн., 1999; Соркіна І. Асаблівы сусвет м.Свіслач // Спадчына. № 2-3. 2002. С. 102 – 118; Дзетліковіч К. Гальшаны – дзе ажывае гісторыя // Спадчына. № 2-3. 2002. С. 119 – 129; Соркіна І.В. Мястэчкі Слонімскага павета ў першай палове XIX ст. //Слонімшчына вачыма навукоўцаў і краязнаўцаў. Матэрыялы нав.-практычнай краязнаўчай канфер. – Слонім, 2002. – С.167 – 182.

Середа Н.И.

**ИСТОРИЧЕСКИЕ ГОРОДА И ИХ ВОЗМОЖНОСТИ
В ФОРМИРОВАНИИ ПОЛЮСОВ СОЦИАЛЬНО-
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА**

(на примере столичной области Украины)

Киев, Украина

Глобализация – это мощный механизм формирования космополитической культуры. Противоположным этому процессу является сохранение территориальной идентичности. Под территориальной идентичностью нами принимается идентификация человека в пространственной системе. С какой территорией человек себя ассоциирует, как он чувствует свою малую родину, как воспринимает свое место проживания? Формирование идентичности в широком понимании невозможно без понимания истории и знания географических образов прошлого территории. Национальная идентичность, формируется благодаря вовлечению человека в культурно-историческую среду страны, в которой он живет.

Постсоветский период развития Украины также сопровождался поиском своей территориальной идентичности. Это процесс национального уровня и он показал, что на внутрорегиональном уровне существуют отличия в понимании места государства в глобальном пространстве. Понимание идентичности имеет свои территориальные уровни. Есть идентичность на локальном уровне, так навиваемое ощущение своей малой родины. Это связано не только с точечным пунктом, но и местом, локальным культурным полюсом. Следующим уровнем притяжения являются региональные культурные (в широком